

ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਅਸੀਂ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਰੇਲਗੱਡੀ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ 29 ਅਪ੍ਰੈਲ 1960 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਫਲੇ ਨਾਲ ਮਸ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਠਾਨਕੋਟ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਫ਼ਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ। ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਚਿੱਟੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਪਿੰਡ ਵੀ ਦੇਖੇ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਖੇਤ। ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਥੋਂ ਅਸੀਂ ਲਿਮੋਜ਼ਿਨ ਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਕ ਜੀਪ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮੈਕਲਿਓਡ ਰੀਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਘਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਘਾਟੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਹੈ।

ਖੜ੍ਹੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਰੋਮ ਖੜੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਹਾਸਾ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਯਾਦ ਆਈ ਜਿੱਥੇ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫੁੱਟ ਹੇਠਾਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਕਲਿਓਡ ਰੀਜ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਬਾਂਸ ਦਾ ਗੇਟ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸਵਾਗਤਮ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮੀਲ ਦੂਰ ਮੇਰਾ ਨਵਾਂ ਘਰ, **ਸਵਰਗਾਸ਼ਰਮ** ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਈਕਰਾਫਟ ਹਾਊਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਛੋਟੇ ਘਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਘਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਡੀ ਰਸੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਟਾਫ਼ ਲਈ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਘਰ ਮੰਗੇ ਗਏ ਸਨ। ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਗ੍ਹਾ ਸਾਡੀ ਆਮ ਘਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਸੀ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਵੱਸ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਦੇਰ ਰਾਤ ਪਹੁੰਚੇ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੰਛੀ ਦੇ ਬੋਲਦੇ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੇ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਛੀ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ "ਕਾਰਾ-

ਚੋਕ, ਕਾਰਾ-ਚੋਕ" ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਕਿ ਆਵਾਜ਼ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪੰਛੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਹਾੜਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਸੰਦ ਆਈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ

146 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਕੁੰਡਲਿੰਗ ਨੂੰ ਮਸ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਸੁਆਦ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਉੱਥੇ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਇਸਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੂਜੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਸੌ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੱਬਤੀ ਸਨ ਪਰ ਅੱਜ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਹੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਭੂਚਾਲ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਭੂਚਾਲ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਮਾਮੂਲੀ। ਆਖਰੀ ਗੰਭੀਰ ਭੂਚਾਲ ਦੀ ਗੜਬੜ 1905 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਅਰਾਮਗਾਹ ਸੀ। ਉਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਚ ਟਾਵਰ ਢਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭੂਚਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਵਿਹਾਰਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇੱਥੋਂ ਜਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਾਂਗ, ਮੈਂ ਇਸ ਨਵੇਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦੋ ਲਹਾਸਾ ਅਪਸੇ ਕੁੱਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਇਹ ਜਾਨਵਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਸਰੋਤ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਗੁਣ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਸੰਗਯੋ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਿਕਸ਼ੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਭਿਕਸ਼ੂ ਵਾਂਗ ਜੋ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖਮਰੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਭੋਜਨ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੀ।

ਦੂਜਾ ਕੁੱਤਾ ਤਾਸ਼ੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹਾਦਰ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਐਵਰੈਸਟ ਪਰਬਤਾਰੋਹੀ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਨੋਰਗੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਦਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਟੀਕੇ ਲਗਾਉਣੇ ਪਏ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਟੀਕਾਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬਹੁਤ ਡਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਟੀਕੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਫੜਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤਾਸ਼ੀ ਭੱਕਦਾ ਅਤੇ ਗਰਜਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਟੀਕਾਕਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਟੀਕਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ, ਸੁੰਘਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕੱਟਣ ਨਾਲੋਂ ਉਸਦਾ ਭੱਕਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਬੁਰਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਜਬਾੜੇ ਇੰਨੇ ਕੱਸ ਕੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੰਦ ਨਹੀਂ ਖੁਭੇ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਇਰ ਅਤੇ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਗਾਰਡ ਵੀ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਨਾਇਰ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਬੰਧ ਸਨ। ਨਾਇਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਚੋਗਿਆਲ ਨੂੰ ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਦੇ ਨੌਰਥ ਪੁਆਇੰਟ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਕੂਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸਬਕ ਲੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਾਏਗਾ।

ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ 147

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਬਹਾਨੇ ਲੱਭਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਸੰਪਰਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਿੰਮਤ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰਸਮੀ ਅਧਿਐਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਤਿੱਬਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਕੜ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਡੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਤਿੱਬਤੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਗਿਆਨ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੇਧੀਚਿਤ (ਸਾਰੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਗਈ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਨਰਸਰੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਨਰਸਰੀ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਵੇਂ ਆਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਨਾਥ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੇਰਿੰਗ ਡੋਲਮਾ ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜੱਥਾ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਸ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਘੱਟਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਮੇਂ 120 ਬੱਚੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਸੌਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਥਿਤੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਨਾਥ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਬੱਚੇ ਹਾਸੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਨੇਤਾ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਹੱਸਮੁੱਖ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਅਨਮੋਲ ਸੀ। ਇੱਕ ਆਮ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਮਰੱਥਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਿਡਰ ਸੁਭਾਅ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨੇਤਾ ਬਣਾਇਆ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨਾਥਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੋਤ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਦ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਵਿਸ ਦੇਸਤ, ਡਾ. ਆਈਚਮੈਨ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਚੰਗੀਆਂ ਸੰਚਾਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪਹਾੜ ਘਰ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਸਵਿਸ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤੁਰੰਤ 200 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਤਿੱਬਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖ ਸਕਣ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਸਵਿਸ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਦ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਵੀ ਆਏ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਵੱਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਸਗੋਂ 1000 ਬਾਲਗ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ, ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦੀ ਹੁਣ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਜੂਰੀਸਟ ਦੇ ਕੁਝ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਕੰਮ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਗਸਤ 1960 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜੁਰੀ ਦੇ ਤਿੱਬਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੀਨ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਐਲਾਨਨਾਮੇ ਦੇ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਸਿੱਖੀ। ਇਸਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੀ, ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੇਕਿੰਗ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਘਾਟ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਪੇਕਿੰਗ ਰੇਡੀਓ ਨੇ ਝੂਠ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੈਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕਿ ਚੀਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ।

ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ 149

ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਤਰਕ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਕਸ਼ਗ ਨੂੰ ਚੀਨੀ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਟੀਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

1960 ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ, ਕਸ਼ਗ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਲੋਕਤੰਤਰੀਕਰਨ ਦੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। 2 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤਿੱਬਤੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਡਿਪਟੀਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ, ਉ-ਸਾਂਗ, ਅਮਡੋ ਅਤੇ ਖਾਮ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਲਈ ਵੀ ਸੀਟਾਂ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਪੁਰਾਣੇ ਬੋਨ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਮਿਸ਼ਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਤਿੱਬਤੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਡਿਪਟੀਜ਼ ਜਾਂ **ਭਯੋ ਮਿਮਾਂਗ ਚੇਤੁਈ ਲੇਨਖਾਂਗ** ਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦਾ

ਹੈ। ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਸ਼ਗ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰਾਂ (ਲੇਖਾਂਗਾਂ) ਨਾਲ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਗਿਊਨਲੇ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਕਸ਼ਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਕਸ਼ਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਗੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੀਪਲਜ਼ ਡਿਪਟੀਜ਼ ਜੋ ਵੀ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਹੁਤ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ, ਕੁਝ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ 'ਸੱਚੀ' ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਬਾਕੀ ਹਨ। ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਦੇ ਅਤੇ ਸੁਧਰੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭੈਣਾਂ-ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲਿਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਤਿੱਬਤੀ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਉਪਾਅ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਿਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਪੱਧਰ ਦੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਸਥਿਤੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁੱਢੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ; ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਗਊਆਂ ਦੇ ਸ਼ੈਂਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਲਈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਿੱਬਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੈਂਡਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕੱਟੜਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ।

ਸਭਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਏਕਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਲਾਭ ਦੇ ਸੋਚੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਨਖਾਹ 75 ਰੁਪਏ ਜਾਂ £3 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਮਾ ਸਕਦੇ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਚਲਾਉਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਿੱਜੀ ਮਤਭੇਦ ਅਤੇ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਝਗੜੇ ਆਮ ਸਨ। ਪਰ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਹਰੇਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਊਰਜਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਨਾਲ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਸੁੱਕ ਜਾਣਗੇ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਭੂਟਾਨੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਕਸਾ ਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ 300 ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲਾਗਤ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਇਹ ਸਮਝਾ ਕੇ ਕਿ ਗਿਆਨ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਵਿਦਵਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕ੍ਰਮਾਂ ਦੇ 1,500 ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 6,000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਯੋਗ ਭਿਕਸ਼ੂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜੋ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਓਨੇ ਹੀ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਬਚ ਗਏ ਸਨ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਬਕਸਾ ਗੇਟ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਸਨ। ਮੌਸਮ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਅਤੇ ਨਮੀ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬਿਮਾਰੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ ਭੋਜਨ ਰਾਸ਼ਨ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਹੋ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਟੀ.ਬੀ. ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਟੇਪ ਕੀਤੇ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਫਾਇਦੇ ਹੋਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੈਂਪ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਜੋ ਭਿਕਸ਼ੂ ਬਚ ਗਏ ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਉਹ ਪੈਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕਈ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਰਗੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ 2 ਰੁਪਏ ਦੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਮਾਸਿਕ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪੈਸਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਮੀਦ ਦੀ ਕਿਰਨ ਉਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੀ ਜੋ ਕੇਨਰੈਪ ਤੇਨਜ਼ਿਨ ਨੇ 1950 ਵਿੱਚ ਸਿੱਕਮ ਵਿੱਚ ਦੁਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਉੱਥੇ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਖੁਦ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵੇਚਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਇਸਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ \$8 ਮਿਲੀਅਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰਕਮ ਮਿਲੀ।

ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ 151

ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਹ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਾਈਪ ਨਿਰਮਾਣ ਪਲਾਂਟ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਮਿੱਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਾਡੀ ਕੀਮਤੀ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਵਿਅਰਥ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਵਾਹ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੈਸਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਚਿਕਯਾਬ ਕੈਂਪੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਅਸੀਂ ਕੁੱਲ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਅੱਠਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਬਚਾ ਪਾਏ, ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ 1964 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ "ਹਿਜ਼ ਹੋਲੀਨੇਸ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ" ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪੂਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗਲਤ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ 'ਤੇ ਦਾਅਵਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲਿੰਗ ਰਿਨਪੋਚੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਯਾਦ ਆਈ ਜਿਸਨੇ ਲਹਾਸਾ ਛੱਡਣ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਆਪਣੀ ਮਨਪਸੰਦ ਘੜੀ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਕਰ

ਕੇ ਉਸਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਗੁਆ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿੱਤ ਬਾਰੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਵਿੱਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, 1959 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਦਫ਼ਤਰ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਭੱਤੇ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ 20 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ, ਇੱਕ ਡਾਲਰ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੈਂਡ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰੁਪਏ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।। ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਭੱਤਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਸਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਥੋੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ (ਸ਼ਾਹ ਖਰਚ) ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਫੜਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨੋਬਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੀ ਗਲ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਕਰ ਲਓ।

ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਗਰਮੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਖੇਡਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਭਿਕਸੂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਠੋਰ ਸਰਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਅਸੀਂ ਬਰਫ਼ ਵਿੱਚ ਖੇਡਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਮਾਂ, ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸਨੋਬਾਲ (ਬਰਫ ਦੇ ਗੋਲੇ) ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਨੇੜਲੇ ਪੌਲਾਧਰ-ਰੇਂਜ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰੈਕਿੰਗ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ 17,000 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਹਾੜ ਪਸੰਦ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸੀ।

ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰੀਏ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੇ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ,

ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕੀ ਦੂਰ ਇੱਕ ਛੋਟਾ, ਕਾਲਾ ਪਹਾੜੀ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੱਕੜ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਟੁਕੜੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਹੇਠਾਂ ਖਿਸਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਪਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫੁੱਟ ਹੇਠਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੱਸੀ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਜਾਂ ਇੱਕ ਚਪਟੇ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹੀ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਚੁੱਪ ਕੀਤੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਵੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਰਗੜਦੇ ਰਹੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਬਰਫ਼ 'ਤੇ ਉਛਲਦੇ ਰਹੇ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜ਼ਖਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਜੋਖਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਨਵੀਂ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲੇਖਕ ਡੇਵਿਡ ਹਾਵਰਥ ਨਾਲ "ਮਾਈ ਲੈਂਡ ਐਂਡ ਮਾਈ ਪੀਪਲ" (ਮੇਰੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਲੋਗ) ਨਾਮਕ ਕਿਤਾਬ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤਾ।

1961 ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਿੱਬਤ ਦੇ ਡਰਾਫਟ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ। ਤਿੱਬਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਧਾਰਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਧਰਮਸ਼ਾਸਤਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇ-ਤਿਹਾਈ ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਹਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਬੋਧੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਬਾਲਕੁਪੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵੀ ਪਹਿਲਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਕੈਂਪ ਜੰਗਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੁਝ ਤੰਬੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਾ ਓਨਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੜਕੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਾਂਸ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਕੈਨਵਸ ਦੀ ਛੱਤ ਨਾਲ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤੰਬੂ ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੀ ਪਰ ਸਫਾਈ ਕਾਰਣ ਉੜਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਸਮਾਨ ਕਾਲਖ ਅਤੇ ਧੂੜ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਹ ਧੂੜ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਟਿਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਕਾਲਖ ਹੀ ਕਾਲਖ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਘੱਟ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸਤਾਂ ਦੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ 153

ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਹਰ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਬਦਲ ਗਈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ 20 ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਏ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਮੇਂ 100,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਸੌ ਬਚੇ ਹਨ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੌਸਮ ਉੱਤਰ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਯੋਗ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉੱਥੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਗਰਮ ਹਵਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰਮ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ

ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਲੈਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਂਪਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਤੋਂ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਬਰਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਹਾੜ। ਸਹਿਣਾ ਕਿੰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਸਲੇਟ ਤੋਂ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਿੱਬਤ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਭਿਕਸੂ ਲਈ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਿੱਬਤੀ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਤਿੱਬਤੀ ਹੋਣ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਸਤੀ ਦਾ ਕੰਮ 1960 ਅਤੇ 1965 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਹੋ ਸਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਪਲ ਆਏ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, 500 ਵਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜੱਥਾ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇੱਕ ਸੌ, ਕਰੀਬ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ, ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਠੰਡੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਸਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸੈਟਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸੈਟਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੋਚਾਂਗੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵਸਾਉਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ।

ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੈਂਪ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ

154 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ।" ਉਹ ਹੱਸੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਜੋੜ ਦੀਆਂ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਹੁਤ ਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਗਰਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, 700 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਲਕੁਪੇ ਵਿੱਚ, ਸਾਨੂੰ 3,000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਏਕੜ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਆਏ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬਾਕੀ ਬਚੀ 2,300 ਏਕੜ ਵਾਪਸ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਇਹਨਾਂ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਆਈਆਂ। ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ, ਜੰਗਲੀ ਸੂਰ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਘੁੰਮਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਝੋਂਪੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਧਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਲਈਆਂ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਲਾਮਾ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ, ਹਾਥੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਵਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਿਕਸ਼ੂ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਆਲੂ ਜਾਨਵਰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਫਾਰਮ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਵਾੜ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਗਾਈਡ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ

ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਵਾੜ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਜੇਕਰ ਵੋਲਟੇਜ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੱਥਾ ਭੇਜਿਆ।

ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿਹਾਰਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਡੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਕੁਪੇ ਤੋਂ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ, ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਚਿੰਤਤ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅੱਗਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਛੋਟੇ ਜੀਵਾਂ ਅਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬੋਧੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਕੰਮ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ, ਸਗੋਂ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਹਾਇਤਾ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪੋਲਟਰੀ ਅਤੇ ਸੂਰ ਪਾਲਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਨੇ ਭੋਜਨ ਲਈ ਜਾਨਵਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਜ਼ਕ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਬਤੀ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਖੁਦ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਜ਼ਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹਨਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹੋਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ਤ ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇੱਕ ਲੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ 155

ਉਦਯੋਗਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਨਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁਫਤ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸਹਾਇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਜਨਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਦੁਨੀਆ ਸਿਰਫ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਗ੍ਰਹਿ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਹਾਂ, ਓਨੀ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਕੁਝ ਲੋਕ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ **ਮੌਰਿਸ ਫ੍ਰਾਈਡਮੈਨ** ਸੀ, ਇੱਕ ਪੋਲਿਸ਼ ਯਹੂਦੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1956 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੋਲਿਸ਼ ਸਹਿਯੋਗੀ ਉਮਾ ਦੇਵੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸੀ, ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਤਰੀਕੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਵਸ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਦਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਫ੍ਰਾਈਡਮੈਨ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਝੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਜ਼ਰ ਦੀ ਕਮੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੋਟੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਿੱਖਾ ਦਿਮਾਗ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਅਸੰਭਵ ਸਨ। ਪਰ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚਿਲਡਰਨ ਹੋਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੰਬੰਧੀ, ਅਨਮੋਲ ਸੀ। ਉਮਾ ਦੇਵੀ, ਜੋ ਕਿ ਫ੍ਰਾਈਡਮੈਨ ਜਿੰਨੀ ਹੀ ਉਮਰ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਰੁਝਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀ **ਮਿਸਟਰ ਲੂਥੀ** ਸਨ, ਜੋ ਸਵਿਸ ਰੈੱਡ ਕਰਾਸ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਲੂਥੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਾ-ਲਾ (ਤਿੱਬਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾਪਾ) ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਿੰਮਤੀ ਅਤੇ ਊਰਜਾਵਾਨ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਨੇਤਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾਇਆ। ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਤਿੱਬਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਸੀ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਨਿਰਸਵਾਰਥ।

ਸਾਡੇ ਤਿੱਬਤੀਆਂ ਲਈ, 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ 1962 ਦੀ ਚੀਨ-ਭਾਰਤ ਜੰਗ ਸੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਉਦਾਸੀ ਵੀ ਡਰ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਜੇ ਚਾਲੂ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੱਦਾਖ ਅਤੇ NEFA ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੜਕ ਨਿਰਮਾਣ ਕੈਂਪ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਯੁੱਧ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਕੈਪਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬਣ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ, ਭਾਰਤੀ, ਤਿੱਬਤੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੀਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗ ਜਲਦੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਸੇ ਕਿਸੇ ਲਾਭ ਦੇ।

ਚੀਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ "ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਸਵਰਗ" ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਕੌਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸਹਿ-ਮੌਜੂਦ ਰਹੇ। ਪੰਚਸ਼ੀਲ ਸਮਝੌਤਾ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਕਟੋਰਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ, ਭਾਵੇਂ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ।

156 ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ

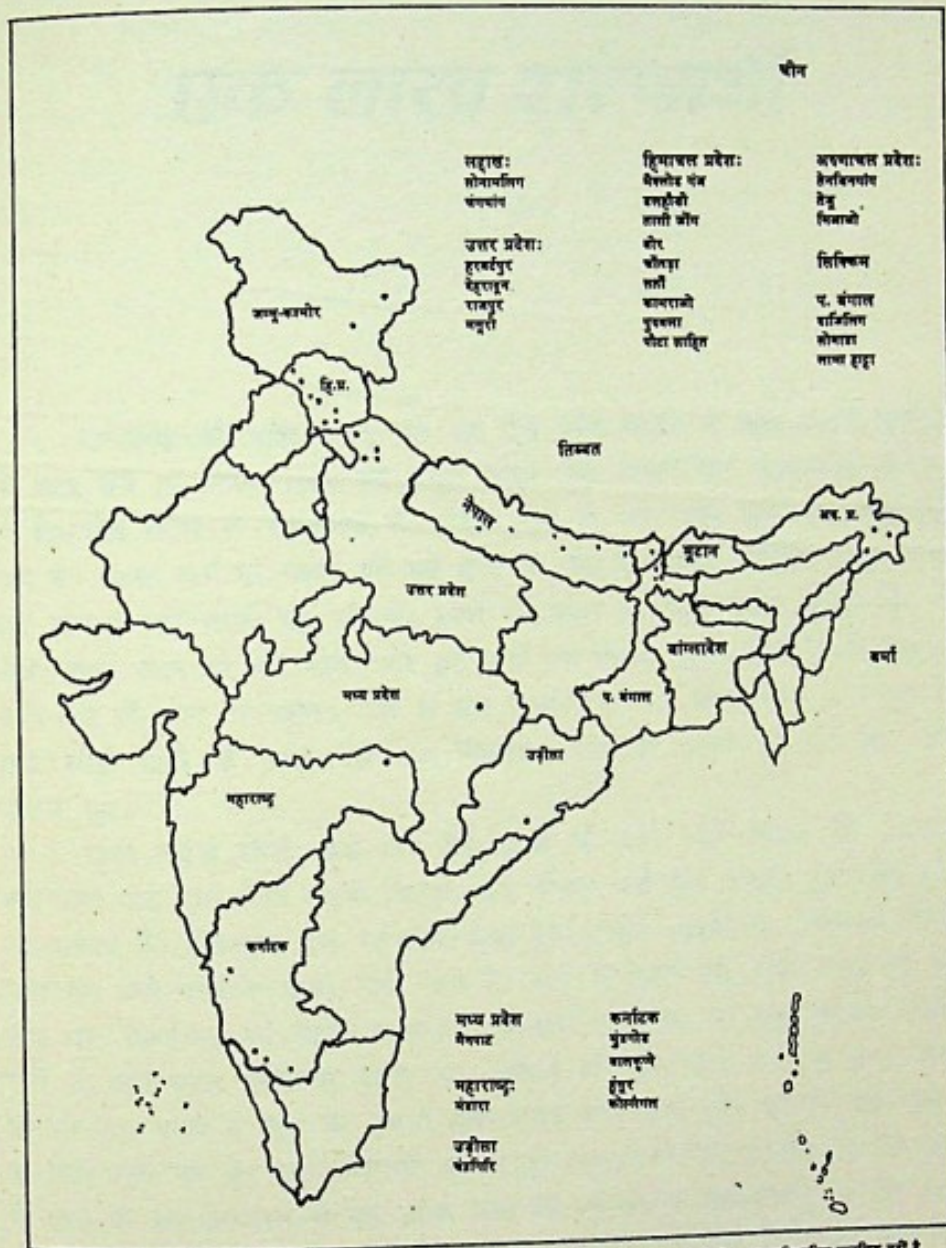
ਮੈਂ 1964 ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਨਹਿਰੂ ਤਿੱਬਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੀਨ-ਭਾਰਤ ਯੁੱਧ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਸਹੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਉਸੇ ਸਾਲ ਮਈ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਡੂੰਘੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਦਮੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਪਤਲੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਆਰਮਚੇਅਰ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਬਾਂਹ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਿਰਹਾਣੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਗੰਭੀਰ ਸਰੀਰਕ ਬੇਅਰਾਮੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੀਬਰ ਮਾਨਸਿਕ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਦੇਖੇ। ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਛੋਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰੀ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ।

ਉਸ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਧੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ

ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 1954 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਜਿੰਗ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਮਾੜੀ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਂ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗਮ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਨਮਾਨ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਇੰਦਰਾ ਸੀ। ਸਮਾਰੋਹ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਈ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧਾ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ "ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਸੀ।"

भारत में तिब्बती पुनर्वास बस्तियां

यह मालाधिप केवल संदर्भ के लिए है, राजनीतिक सीमाओं के लिए यह आधिकारिक माना नहीं है।
